

Levend erfgoed in de Biesboschlinie

Dit jaar is het twintig jaar geleden dat het UNESCO verdrag voor bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed is gesloten en dat vieren we door het thema 'Levend erfgoed' te koppelen aan Open Monumentendag.

We kunnen immaterieel erfgoed – oftewel levend erfgoed – omschrijven als de culturele gebruiken, tradities en ambachtelijke vaardigheden die mensen van huis uit hebben meegekregen, die zij zich eigen hebben gemaakt en die zij op hun beurt weer willen doorgeven. Dit immateriële erfgoed is – anders dan de stenen van een monument – voortdurend in beweging en verandert mee met de tijd én van beoefenaar tot beoefenaar.

Deze ambachten, tradities en gebruiken zijn vaak onbewust al aanwezig in de monumenten, maar maken wij dit jaar nóg zichtbaarder tijdens Open Monumentendag. De monumenten barsten dit jaar uit hun voegen van levendigheid. Verrassende koppelingen tussen monumenten en levend erfgoed worden opgezocht. Van ambachtelijke mandenmaker Arie Versteeg in Wijk en Aalburg en de klompenmaker in Dussen tot de tradities rond de kraamtijd bij baker Francien van Helden in de Kijkkraam. Van de oude ambachten in het Biesbosch Museumeiland en het Visserijmuseum in Woerkum tot het levende watererfgoed het ambacht van moleenaar in Altena in gemaal Oostkil bij Hank.

Scan voor het volledige programma de QR code

Visserijmuseum Woudrichem vertelt de historie van de riviervisserij

Het Visserij- en Cultuurhistorisch Museum in de vesting Woudrichem is een begrip, in en ver buiten de streek. Het vertelt de geschiedenis van de riviervisserij. De Woudrichemse vissers hebben daar jarenlang, of nog beter gezegd, eeuwenlang, een belangrijk aandeel in gehad. Tot ver op de rivieren gingen ze in hun zalmschouwen op de visvangst. Nu betekent de visserij voor Woudrichem niet veel meer. Maar in het museum wordt de historie ervan beeldend weergegeven. Er is veel te zien, te doen en te ontdekken. Kortom je komt er veel aan de weet. Over het vissen en ook over onder welke omstandigheden de vissers leefden en hun werk deden. Dat was niet altijd gemakkelijk.

De Woerkumse vissers visten onder andere op zalm en steur. Vissen die nu niet meer gevangen worden. In het museum is te zien hoe groot een steur wel kon worden. Heel groot. Ook is te zien hoe de vissen gevangen werden. Met een werpnet, een zegen of met een gevlochten fuik om maar eens wat te noemen. Een verzameling is in de collectie van het museum te zien. Aandacht is er ook voor ambachten die een relatie hadden met de visserij, zoals het boeten van netten en touwslaan.

In het museum ligt een zalmschouw, de boot dus waarmee de Woerkumers de rivieren op gingen. De bemanning bestond uit vier mannen, die soms wel een week aan boord bleven. Dat dit geen ideale situatie zal zijn geweest, zal direct bij het zien van de boot opvallen.

Het museum vertelt ook de geschiedenis van het visrecht dat de inwoners van Woudrichem al in 1362 kregen. Een recht dat tot op de dag van vandaag nog actueel is.

Het museum is tijdens de Open Monumentendagen **gratis** te bezoeken: 9 en 10 september van 13.30-16.30 uur open.

Fortwachters in de Nieuwe Hollandse Waterlinie

In de authentieke fortwachterswoning van Fort Giessen wordt zaterdag 9 september om 10.00 uur het boek 'Fortwachters in de Nieuwe Hollandse Waterlinie' gepresenteerd aan Brabants Landschap. Het boek is geschreven door Kees van Maastricht en Hannie Visser-Kieboom en is een uitgave van Erfgoed Altena.

Mondjesmaat worden gegevens verzameld over het leven van de fortwachter gedurende de lange periode dat ons land werd beschermd door forten en water. Het zal een toer zijn een min of meer compleet beeld te vormen. Deze uitgave is een aarzelend begin, waarin het accent ligt op de fortwachters van de forten in de gemeente Altena. Het gaat om de forten Altena, Bakkerskil, Giessen en Steurgat. Zo worden de levens van de fortwachters Willem Frederik van Langen (19e eeuw), Derk Blom (rond de Tweede Wereldoorlog) en Leen Combee (Koude oorlog) beschreven.

Op Open Monumentendag 9 september is het boekje gratis verkrijgbaar op Fort Giessen. Ook is die dag de authentieke fortwachterswoning te bezichtigen.

Bommeldag op Kasteel Dussen

Op Open Monumentendag op zondag 10 september opent Kasteel Dussen de poort voor bezoekers. In vergelijking met andere kastelen in binnen- en buitenland is Kasteel Dussen bescheiden van afmetingen. Maar juist daardoor heeft het een geheel eigen charme en sfeer. En dat is juist precies wat bezoekers ervaren, als ze via de brug over de slotgracht, door de poort, de binnenplaats met de Toscaanse zuilengalerij betreden. Het Kasteel is open vanaf 11.00 uur.

Tijdens Monumentendag wordt op het kasteel de gezellige Bommelbeurs gehouden. Lekker snuffelen tussen de kramen van uitgevers, verzamelaars en handelaren op zoek naar leuke strips. Of laat je stripboek signeren door de striptekenaars Henriette Goorhuis en Tim Artz. En wie weet zijn zij er zelf ook: de vriendelijke Heer Bommel en Tom Poes! Ook aan een kopje koffie, thee of glaasje limonade met een lekker stukje appeltaart is gedacht.

Minimuseum de Kijkkraam

In de Kijkkraam van Francien van Helden (Schenkeldijk 1 in Dussen) is een minimuseum ingericht met kraamspullen en alles wat te maken heeft met geboorte. Baker Francien is geboren in Giessendam en heeft jarenlang gewerkt als kraamverzorgster, eerst bij Kraamcentrum Gorinchem en later particulier. Ze heeft veel kennis opgedaan in de praktijk en uit oude boeken. In de kraamwereld is ze geen onbekende, ze geeft lezingen en kan smakelijk vertellen over de kraamtijd.

De meeste kraamtradities in Nederland rondom een bevalling of geboorte, zijn ons wel bekend. Het rondsturen van geboortekaartjes, de ooievaar prominent in de tuin vergezeld door ballonnen en slingers die het huis verder opsieren en het eten van beschuit met muisjes (blauw/wit en roze/wit). Het trakteren van beschuit met muisjes stamt al uit de negentiende eeuw en was oorspronkelijk alleen weggelegd voor de rijke(re) bevolking. De muisjes staan symbool voor de vruchtbaarheid. De rest van de bevolking at wit brood met suiker om een geboorte te vieren.

Vroeger werd het kraambezoek volgens de kraamtradities getrakteerd op kandeel, een speciale drank die welke bestond uit een mengsel van witte wijn, kruiden, suiker en eidooiers. De jonge vader roerde de kandeel met een kandeelstok en deelde de drank rond in speciale kandeelkommetjes. Tijdens dit ritueel droeg hij ook nog eens een satijnen muts met een pluim: de kraamherenmuts.

Zaterdag 9 september Francien trakteert haar bezoekers, net zoals altijd, op speciale kraamkoekjes, die ze zelf bakt.

Is het erfgoed in goede handen bij gemeente Altena? En hoe goed ken jij de Biesbosch?

Erfgoed Altena houdt op 6 september haar jaarlijkse erfgoedavond in aanloop naar Open Monumentendag. Deze keer zijn we te gast in het Biesbosch Museumeiland in Werkendam, de avond begint om 19.30 uur. Het landelijke thema van Open Monumentendag is levend erfgoed, met daarbij aandacht voor ambachten, tradities en gebruiken.

Tijdens de erfgoedavond gaat Erfgoed Altena in gesprek met bestuurders over het gevoerde erfgoedbeleid, deze keer is wethouder Anneloes van Hunnik te gast. Ook raadsleden zijn uitgenodigd. Hebben we onze monumenten gekoesterd of verwaarloosd in het afgelopen jaar? En hoe staat het na bijna vijf jaar gemeente Altena met het gevoerde erfgoedbeleid? Begin 2022 verscheen de eerste erfgoedvisie van de gemeente, maar hoe staat het eigenlijk met de uitvoeringsagenda? We nodigen iedereen uit om die avond met voorbeelden te komen, wat gaat goed en waar zien we dat monumenten verdwijnen of worden verwaarloosd? Wat gaat de gemeente bijvoorbeeld doen met het Fortterrein, vlakbij het UNESCO werelderfgoed van vestingstad Woerkum als onderdeel van de Hollandse Waterlinie? En heeft de gemeente naast het gebouwde erfgoed voldoende aandacht voor immaterieel erfgoed?

In het tweede deel van de avond neemt Leen Fijnekam ons mee het museum in om te vertellen over bijzondere Biesbosch ambachten. Leen beheert in Dordrecht de griendkeet op het Griendmuseumpad en kan veel vertellen over de Biesbosch en de historie van het gebied. Aan de hand van enkele bijzondere voorwerpen uit het museumdepot wordt tevens een quiz gehouden om de kennis van de Biesbosch te testen.

Mandenmaker Arie Versteeg

Bijna een eeuw geleden vestigde Arie Versteeg zich aan de Hoge Maasdijk in Aalburg. In 1916 begon hij als mandenvlechter in Brakel, enkele jaren later stak hij de rivier over en zette daar zijn bedrijf voort. Het huisje uit die tijd staat nog altijd als stille getuige langs de dijk. Kleinzoon Arie Versteeg (56) is anno 2023 nog een van de weinigen die het ambacht van mandenmaken nog beoefent.

Opa Arie Versteeg had vijf dochters en zeven zonen, bijna alle zonen bekwaamden zich ook in het vak van mandenmaker. Zoon Barend gaf het ambacht weer door aan Arie, hij is thans nog de enige mandenmaker in de familie en misschien wel de laatste. "Manden vlechten leer je vooral door het te doen, dat leer je niet met even een cursusje. Een rechthoekig mandje kan ik bijna met mijn ogen dicht maken, een eendenkorf vlechten is weer veel moeilijker. In 1987, toen ik twintig jaar werd, ben ik in de mandenmakerij begonnen. Aanvankelijk maakten we alle manden nog zelf, het is een echt ambacht, dat kun je niet door een machine laten doen." In heel Nederland zijn volgens Arie nog hooguit tien mensen die het ambacht van mandenvlechten beroepsmatig uitoefenen. "In Polen heb je nog wel hele families die het ambacht uitoefenen."

Het uitsterven van het ambacht van mandenmaker in Nederland heeft volgens Arie Versteeg ook te maken met een dalende vraag naar manden. De tijd dat manden dienden als verpakkingsmateriaal voor aardappelen, brood, bollen, vis en meer ligt al lang achter ons. "Ik weet nog dat een oom van me vroeger een hele week werk had met het maken manden voor vis, nu wordt de vis gevangen en direct ingevroren. Ook het repareren van kapotte bollenmanden, zoals vroeger is verdwenen. Net als glazen mandflessen, die zijn vervangen door kunststof jerrycans". Veel van de manden die Versteeg verkoopt komen uit Polen of China, nog maar zo'n tien procent van de verkoop van manden is maatwerk en wordt in Wijk en Aalburg gemaakt. Zo laat hij manden zien voor bestek, die op maat worden gemaakt voor de horeca. Als materiaal voor de manden wordt onder andere wilgenteen, rotan, pitriet, bamboe, biezen, stro, maisblad, zeegras en waterhyacinth gebruikt.

Versteeg Manden is iedere zaterdag geopend. Tijdens Open Monumentendag kan een kijkje genomen worden in de werkplaats, magazijn, showroom en winkel: Polstraat 19a in Wijk en Aalburg. Zaterdag 9 september om 11.00, 13.00 en 15.00 uur wordt de presentatie 'Van wilg tot mand' getoond aan bezoekers.

Beleef het erfgoed met de gids 'Van molen tot fort' van VVV Biesboschlinie

In een speciale erfgoedgids belicht VVV Biesboschlinie al het erfgoed uit de Gemeente Altena. Daar waar (Unesco Wereld-) erfgoed, natuur en water samenkomen. Waar je de rijke geschiedenis van Hollandse Waterlinies beleeft. Van molens tot forten, van vestingen tot kastelen. Waar je wandelt, fietst of vaart door polders, bos en langs rivieren. De Biesboschlinie: thuis van eeuwenoud erfgoed en prachtige natuur.

Laat je inspireren door deze gids vol fiets- en wandelroutes. Het boekje is gratis verkrijgbaar en op te halen bij Fort Altena, Fort Bakkerskil, Fort Giessen of bij de VVV in Fair van Ver, Kerkstraat 7 in Woudrichem.

Uitzending Denkend aan Holland op Open Monumentendag

Vestingstad Woudrichem komt op zaterdag 9 september om 21.30 uur op televisie bij omroep Max.

Afgelopen voorjaar vonden in Woudrichem de opnames plaats voor het televisieprogramma Denkend aan Holland. In dit programma ontdekken André van Duin en Janny van der Heijden Nederland vanaf het water. Ze waren twee dagen te gast in de vestingstad, aten een visje, wandelden door de vesting, bekeken Middeleeuwse gevels en deden mee aan een spannende roeiwedstrijd op de Afgedamde Maas. Naast Woudrichem bezochten de twee ook Gorinchem en Slot Loevestein.

Het molenaarsambacht in Altena

Het Nederlandse molenaarsambacht is in 2017 ingeschreven op de Representative Lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid. Het is het eerste Nederlandse erfgoed dat is opgenomen op deze lijst van Unesco.

Sinds de negentiende eeuw zijn veel molens tot stilstand gekomen. Met het stilzetten van de molens ging ook de kennis van het werken met molens verloren. Het ambacht van de molenaar dreigde uit te sterven. Tegenwoordig laten vijftig beroepsmolenaars en honderden vrijwillige molenaars de wind- en watermolens in Nederland weer draaien. Er is een opleiding voor vrijwillig molenaar opgezet. Ook zetten de vrijwilligers zich in om kennis over het ambacht van molenaar te delen met het grote publiek, zoals door de organisatie van de Nationale Molendag. In het Land van Heusden en Altena zijn we in het rijke bezit van tien molens, die bijna allemaal zijn te bezoeken op zaterdag 9 september.

Immaterieel erfgoed is 'levend erfgoed'. Het omvat sociale gewoonten, voorstellingen, rituelen, tradities, uitdrukkingen, bijzondere kennis of vaardigheden die gemeenschappen en groepen (en soms zelfs individuen) erkennen als een vorm van cultureel erfgoed. Een bijzonder kenmerk is dat het wordt overgedragen van generatie op generatie en belangrijk is voor een gemeenschappelijke identiteit.

Open Monumentendag

9 en 10 september 2023

Thema: Levend erfgoed

WWW.ERFGOEDALTE.NL